RAQAMLI TA’LIM MUHITI VA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MILLIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY METODIKASI

Sadriddinova Zulfiya Mirzaliyevna
Qo‘qon universiteti Ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarida milliy tarbiyani shakllantirishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Milliy tarbiyaning tarkibiy komponentlari, uning zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan integratsiyasi hamda raqamli texnologiyalarning tarbiyaviy jarayondagi o‘rni yoritilgan. Tadqiqot natijalari raqamli ta’lim muhiti milliy qadriyatlarni shakllantirishda samarali vosita ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, ishlab chiqilgan metodika raqamli ta’lim muhiti sharoitida talabalarning milliy qadriyatlarga asoslangan kasbiy kompetentligini takomillashtirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalaridan oliy pedagogik ta’lim amaliyotida hamda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda samarali foydalanish mumkin.

Kalit so‘zlar: *milliy tarbiya, raqamli ta’lim muhiti, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik metodika, axloqiy tarbiya, raqamli texnologiyalar.*

KIRISH

Globallashuv va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylanmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlarida ta’lim sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega barkamol avlodni tarbiyalash masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda [1].

“O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash, ularning raqamli ta’lim muhiti sharoitida samarali kasbiy faoliyat olib borishi, shuningdek, ta’lim oluvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantira olishi zarurligi ta’kidlangan [2].

Shu munosabat bilan raqamli ta’lim muhiti imkoniyatlaridan foydalanish orqali bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarida milliy tarbiyani shakllantirish muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Zamonaviy raqamli texnologiyalar nafaqat ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki an’anaviy tarbiyaviy qadriyatlarni innovatsion pedagogik yondashuvlar bilan integratsiyalash uchun ham qulay sharoit yaratadi.

Zamonaviy sharoitda raqamli ta’lim muhiti nafaqat bilimlarni uzatish vositasi, balki shaxsni ijtimoiylashtirishning muhim omili sifatida ham namoyon bo‘ladi. U ta’lim jarayoni ishtirokchilarining interaktiv hamkorligini ta’minlaydigan raqamli resurslar, ta’lim platformalari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari majmuasini o‘z ichiga oladi. Biroq raqamlashtirishning keng imkoniyatlari bilan bir qatorda ta’lim oluvchilarning milliy o‘zligini saqlash va maqsadli ravishda shakllantirish muammosi ham yuzaga kelmoqda. Bu holat ayniqsa bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ta’kidlash joizki, bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi kichik maktab yoshidagi o‘quvchi shaxsini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Aynan shu bosqichda dunyoqarash, axloqiy yo‘nalishlar va qadriyatlar tizimining asoslari shakllanadi. Shu bois pedagogning o‘zida milliy tarbiyaning shakllanganlik darajasi uning kasbiy faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ta’limni raqamlashtirish va pedagoglarni kasbiy tayyorlash masalalariga bag‘ishlangan ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud bo‘lishiga qaramay, raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiyani shakllantirishning zamonaviy metodikasini ishlab chiqish muammosi yetarli darajada o‘rganilmagan. Bu esa milliy tarbiyaviy qadriyatlarni raqamli ta’lim texnologiyalari va bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash amaliyotiga integratsiyalash bo‘yicha yaxlit yondashuvning mavjud emasligida namoyon bo‘ladi [3, B. 23].

Raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiyani shakllantirishning metodik jihatlari yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi ushbu yo‘nalishda kompleks ilmiy tadqiqotlar olib borish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Zamonaviy pedagogika fanida milliy tarbiyani shakllantirish muammosi bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Buning sababi shundaki, globallashuv sharoitida umuminsoniy madaniy qadriyatlarning ta’siri tobora kuchayib bormoqda, bu esa shaxsning milliy o‘zligini saqlash va rivojlantirishni talab etadi. Mazkur kontekstda milliy tarbiya ijtimoiy tajriba, madaniy an’analar hamda ma’naviy qadriyatlarni avloddan avlodga uzatishni ta’minlaydigan maqsadli pedagogik jarayon sifatida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy nuqtayi nazardan milliy tarbiya kognitiv, qadriyatli-motivatsion va faoliyat komponentlarini o‘z ichiga oluvchi integrativ tuzilma hisoblanadi. Kognitiv komponent milliy madaniyat, tarix va an’analar haqidagi bilimlar tizimini aks ettiradi; qadriyatli-motivatsion komponent shaxsning ushbu qadriyatlarga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi; faoliyat komponenti esa ularning bo‘lajak pedagogning amaliy faoliyatida namoyon bo‘lishini ta’minlaydi. Bunday yondashuv milliy tarbiyani o‘qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirishning muhim asosi sifatida talqin qilish imkonini beradi [4, C.67].

So‘nggi yillarda tarbiyaviy jarayon nuqtayi nazaridan raqamli ta’lim muhitining imkoniyatlarini o‘rganishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Raqamli ta’lim muhiti axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta’lim resurslari va interaktiv platformalar majmui sifatida tavsiflanadi hamda ta’lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichda tashkil etishni ta’minlaydi. U ta’limni individuallashtirish uchun qulay sharoit yaratadi, madaniy va ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi, shuningdek, pedagogik hamkorlikning yangi shakllarini rivojlantirishga xizmat qiladi [5, C.54].

Shu bilan birga, ta’limni raqamlashtirish pedagogika oldiga bir qator yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Ulardan biri an’anaviy milliy qadriyatlar bilan innovatsion ta’lim texnologiyalarining uyg‘unligini ta’minlashdan iborat. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maqsadli pedagogik faoliyat yetarli darajada tashkil etilmagan hollarda raqamli muhit yuzaki bilimlarning shakllanishiga hamda madaniy merosni qadriyat sifatida qabul qilish darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Mahalliy pedagogik tadqiqotlarda milliy tarbiya shaxsning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini, fuqarolik pozitsiyasini va milliy o‘zligini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon sifatida talqin etiladi. Ta’kidlanishicha, bo‘lajak o‘qituvchi nafaqat milliy madaniyatga oid bilimlarga ega bo‘lishi, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tarbiyaviy vazifalarni kasbiy faoliyatida samarali amalga oshira olishi ham zarur.

Ishlab chiqilgan metodika tizimli-faoliyatli, kompetensiyaviy va aksiologik yondashuvlarga asoslanadi. O‘zbek olimlari tadqiqotlarida milliy tarbiyaning yadrosi sifatida qaraladigan qadriyatli (aksiologik) komponentga alohida e’tibor qaratiladi. Bu talabalar ongida milliy an’analar, ma’naviy meros hamda jamiyatning madaniy xususiyatlariga asoslangan barqaror qadriyatlar tizimini shakllantirishni nazarda tutadi [6, B. 45-67].

Tuzilmaviy jihatdan metodika uch bosqichni o‘z ichiga oladi: motivatsion-qadriyatli, kognitiv va faoliyat-refleksiv bosqichlar. Motivatsion bosqichda milliy qadriyatlarga qiziqish va ularning ahamiyatini anglash shakllantiriladi. Kognitiv bosqich milliy madaniyat, tarix va an’analar haqidagi bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan. Faoliyat-refleksiv bosqich esa mazkur bilimlarni pedagogik amaliyotda qo‘llashni, shuningdek, o‘zini tahlil qilish va kasbiy refleksiya ko‘nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Metodikani amalga oshirishda raqamli ta’lim muhiti alohida o‘rin tutadi. O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida olib borilgan tadqiqotlar raqamli texnologiyalardan foydalanish vizuallashtirish, interaktivlik va ta’lim resurslarining ochiqligi hisobiga milliy-madaniy mazmunni yanada chuqurroq o‘zlashtirishga xizmat qilishini ko‘rsatmoqda. Xususan, raqamli loyihalar, multimediali taqdimotlar, tarixiy-madaniy obyektlar bo‘ylab virtual ekskursiyalar hamda onlayn munozaralar samarali faoliyat shakllari hisoblanadi.

Shu bilan birga, qator dissertatsion tadqiqotlarda tarbiya jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish metodik jihatdan puxta yondashuvni talab qilishi ta’kidlanadi. Pedagogik hamrohliksiz raqamli muhit qadriyatlar tizimining zarur darajada shakllanishini ta’minlay olmaydi. Shu bois tarbiyaviy faoliyatda raqamli vositalardan maqsadli foydalanishga o‘qituvchilarni tayyorlash alohida ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, taklif etilgan metodika zamonaviy pedagogika fanining yutuqlari hamda mahalliy tadqiqotlar natijalarini uyg‘unlashtirgan holda bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy tarbiyani kompleks shakllantirishni ta’minlaydi. Uni amaliyotga tatbiq etish bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga va ularda barqaror milliy-qadriyatli yo‘nalishlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy tarbiyani raqamli ta’lim muhiti sharoitida rivojlantirish zamonaviy ta’lim paradigmasining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda uning asosiy komponentlarini bosqichma-bosqich shakllantirishni nazarda tutadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, samarali tarbiya faqat ta’lim oluvchining kognitiv, qadriyatli va xulq-atvor sohalarini yaxlit rivojlantirish sharoitidagina amalga oshirilishi mumkin. Bu ayniqsa ta’limning raqamli transformatsiyasi sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi [3. B, 56.].

Raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiyaning kognitiv komponenti bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy madaniyat, tarix, an’analar va ma’naviy qadriyatlar haqidagi tizimli bilimlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan. Bunda raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish elektron kutubxonalar, arxivlar, multimediali materiallar va ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyati orqali ushbu mazmunni o‘zlashtirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan tadqiqotlar raqamli resurslarni integratsiyalash madaniy-tarixiy materiallarni anglash va chuqur o‘zlashtirish darajasini oshirishini ko‘rsatadi.

Milliy tarbiyaning qadriyatli-motivatsion komponenti uni shakllantirish jarayonida muhim o‘rin tutadi, chunki aynan ushbu komponent shaxsning milliy qadriyatlarga bo‘lgan munosabatini belgilaydi. Raqamli ta’lim muhiti sharoitida mazkur komponent madaniy va ijtimoiy muammolarni muhokama qilish, milliy merosni tahlil etish hamda raqamli loyihalarda ishtirok etishni o‘z ichiga olgan interaktiv ta’limiy hamkorlik orqali shakllantiriladi. Interaktiv ta’lim shakllaridan foydalanish bo‘lajak pedagogning kasbiy faoliyatida milliy qadriyatlarning ahamiyatini anglash va barqaror ichki motivatsiyani rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etiladi.

Milliy tarbiyaning faoliyat komponenti bo‘lajak o‘qituvchilarda tarbiyaviy vazifalarni kasbiy faoliyatda amalga oshirishga doir amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Raqamli ta’lim muhitida bu loyiha faoliyati, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, keys-metodlardan foydalanish va raqamli ta’lim mahsulotlarini yaratish orqali amalga oshiriladi. Ushbu faoliyat turlarining amaliyotga yo‘naltirilganligi nazariy bilimlarning amaliy qo‘llanishiga o‘tishni ta’minlaydi.

Milliy tarbiya komponentlarini rivojlantirishda refleksiv jihat alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy tadqiqotlarda refleksiv ko‘nikmalarni shakllantirish bo‘lajak o‘qituvchilarga o‘z qadriyatlarini anglash, faoliyati natijalarini tahlil qilish va kasbiy xulq-atvorini takomillashtirish imkonini berishi ta’kidlanadi. Raqamli muhitda bunga elektron portfoliolar yuritish, onlayn munozaralarda qatnashish va o‘z-o‘zini baholash vositalaridan foydalanish orqali erishiladi.

Raqamli ta’lim muhitida milliy tarbiya komponentlarini rivojlantirish tizimli yondashuv va zamonaviy pedagogik tendensiyalarni hisobga olishni talab etadigan murakkab hamda ko‘p bosqichli jarayon hisoblanadi. Uning samaradorligi nafaqat ta’lim jarayonining mazmuniga, balki o‘qituvchining metodik tayyorgarligi darajasiga va raqamli texnologiyalarning tarbiyaviy faoliyatga integratsiyalashuv darajasiga ham bog‘liq.

O‘tkazilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, raqamli ta’lim muhiti sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy tarbiyani shakllantirish tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab qiladigan murakkab hamda ko‘p qirrali pedagogik jarayondir. Nazariy tahlil davomida milliy tarbiya pedagogning kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiy qismi ekanligi, u nafaqat pedagogning madaniy va ma’naviy-axloqiy yetuklik darajasini, balki kelgusidagi pedagogik faoliyati samaradorligini ham belgilashi aniqlandi.

Ta’limni raqamlashtirish sharoitida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish milliy tarbiyani shakllantirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirishi aniqlandi. Raqamli ta’lim muhiti turli madaniy va ta’lim

resurslaridan foydalanish imkonini yaratadi, ta’lim oluvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi hamda ularning shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoitlarni ta’minlaydi. Shu bilan birga, ushbu jarayonning samaradorligi ko‘p jihatdan maqsadli pedagogik tashkil etish va metodik ta’minotga bog‘liq ekanligi ham belgilandi.

Tadqiqot natijasida tizimli-faoliyatli, kompetensiyaviy va aksiologik yondashuvlar integratsiyasiga asoslangan bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy tarbiyani shakllantirish metodikasi ishlab chiqildi va nazariy jihatdan asoslandi. Ushbu metodika motivatsion-qadriyatli, kognitiv hamda faoliyat-refleksiv komponentlarning izchil rivojlanishini nazarda tutadi va bo‘lajak pedagog shaxsining yaxlit shakllanishini ta’minlaydi.

Xulosa qilib shu aytish mumkinki, tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalarning o‘rniga alohida e’tibor qaratildi. Interaktiv ta’lim metodlari, raqamli ta’lim resurslari va loyiha faoliyatidan foydalanish milliy tarbiyaning shakllanganlik darajasini oshirishga, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga hamda talabalarda barqaror qadriyatli yo‘nalishlarni shakllantirishga xizmat qilishi isbotlandi.

Milliy tarbiyaviy qadriyatlar va raqamli ta’lim texnologiyalarining integratsiyasi bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirishning samarali yo‘nalishi ekanligini tasdiqlaydi. Taklif etilgan metodika oliy pedagogik ta’lim amaliyotida qo‘llanilishi mumkin hamda raqamli pedagogika va milliy tarbiya sohasidagi keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida (PF–5847-son Farmon). Toshkent.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida (PF–6079-son Farmon). Toshkent.

3. Muslimov N.A. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017

4. Бондаревская, Е. В. (2000).Теория и практика личностно-ориентированного образования. Ростов-на-Дону: Феникс.

5. Полат, Е. С. (2018).Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва: Академия.

6. Yo‘ldashev, J.G. (2020). Yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari. Toshkent.